

Sygn. akt I A Ca 714/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 lutego 2014r.

Sąd Apelacyjny w Lublinie, I Wydział Cywilny

w składzie następującym:

Przewodniczący - Sędzia	SA Bogdan Radomski
Sędziowie:	SA Ewa Lauber-Drzazga SA Jolanta Terlecka (spr.)
Protokolant	sekr. sąd. Maciej Mazuryk

po rozpoznaniu w dniu 6 lutego 2014 r. w Lublinie na rozprawie

sprawy z powództwa M. H. (...) B.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Ministra Obrony Narodowej i Starostę (...) a zastępowanemu przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa oraz Wojskowej Agencji Mieszkaniowej w W. Oddziałowi (...) w L.

o ustalenie

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Radomiu z dnia 7 maja 2013r., sygn. akt I C 515/12

I. oddala apelację;

II. obciąża Skarb Państwa nieuiszczoną częściowo przez powódkę opłatą od apelacji;

III. zasądza od powódki M. H.(...) B. na rzecz pozwanych Skarbu Państwa - Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa oraz Wojskowej Agencji Mieszkaniowej w W. Oddziału (...) w L. po 5.400 (pięć tysięcy czterysta) zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

Sygn. akt I A Ca 714/13

I ACz 1161/13

UZASADNIENIE

M. H. (...)B. w pozwie wniesionym pierwotnie do Sądu Rejonowego w Grójcu przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Ministra Obrony Narodowej oraz Prezesa Wojskowej Agencji Mieszkaniowej z siedzibą w W. Oddział (...) w L. wnosila o:

- uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości objętych księgami wieczystymi o numerach KW (...) i (...) przez wpisanie w dziale II każdej z tych ksiąg w miejsce Skarbu Państwa jako współwłaścicieli M. H. w 1/4 części i P. B. w 3/4 części;
- ustalenie, że przejęcie na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości opisanej w księdze wieczystej (...) o powierzchni 14,9405 ha, położonej w G., która postanowieniem Sądu Powiatowego w G. z dnia 15 marca 1956 r., Dz. KW Nr(...) została przeniesiona do księgi wieczystej Nr rep. KW (...), nastąpiło bez podstawy prawnej;
- zasądzenie od pozwanego na jej rzecz kosztów procesu.

W uzasadnieniu swojego żądania powódka wskazała, że razem z P. B. są rodzeństwem i jedynymi dalszymi spadkobiercami po M. G. oraz po jej czterech córkach we wskazanych udziałach. M. G. i jej mąż H. G. (dziadkowie powódki) byli współwłaścicielami nieruchomości ziemskiej „K. A. nr (...) położonej w G. przy ul. (...) o łącznej powierzchni około 14,9405 ha. Małżonkowie G. byli obywatelami polskimi. H. G. zmarł w 1932r. pozostawiając po sobie wdowę M. G. i cztery córki: A. B. (...) G., A. G. (1), J. F. (...) G. i E. K. (...) G.. Nieruchomość w wyniku spadkobrania stała się własnością M. G. w 1/2 części i czterech córek: A. B. (...) G., A. G. (1), J. F. (...) G. i E. K. (...) G. w 1/8 części każdej z nich. Po zakończeniu II wojny światowej, władze uznały, że ta nieruchomość ziemska przeszła na własność Skarbu Państwa z mocy prawa na podstawie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu PKWN z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Faktycznie jednak nie było podstaw do zastosowania tego przepisu, gdyż małżeństwo M. i H. G. było narodowości polskiej. W konsekwencji również ich dzieci są narodowości polskiej. Z uwagi na to, że zastosowanie takiej podstawy prawnej odebrania nieruchomości nie wymagało i nie przewidywało przeprowadzenia postępowania administracyjnego i wydania decyzji, zaś przejście własności następowało z mocy prawa, wyłączona jest w tym przypadku droga postępowania administracyjnego lub sądowo administracyjnego dla odzyskania nieruchomości, zaś kwestie sporne w tym zakresie mogą być rozstrzygane w postępowaniu przed sądami powszechnymi. Po odebraniu przedmiotowej nieruchomości, większa jej część została podzielona na 48 małych działek, które następnie zostały nabyte przez osoby fizyczne w zamian za świadczony przez te osoby na rzecz Skarbu Państwa ciężar realny w postaci określonej ilości produktów rolnych. W związku z tym, że nabywców tych działek chroni rękojmią wiary publicznej ksiąg wieczystych, w tym zakresie nastąpiły nieodwracalne skutki prawne i powódka nie może skutecznie domagać się zwrotu tej części odebranej nieruchomości bądź uzgodnienia treści ksiąg wieczystych obejmujących te działki a w grę może wchodzić jedynie ewentualne odszkodowanie. Istnieje jednak niepewność co do tego, czy pozbawienie spadkodawców powódki nieruchomości z powołaniem się na przepisy dekretu o reformie rolnej było zgodne z prawem, czy też było działaniem bezprawnym. Ta niepewność może być usunięta tylko w drodze ustalenia przez Sąd co uzasadnia interes powódki w żądaniu takiego ustalenia. Pozostała część nieruchomości, o łącznej powierzchni 1,1095 ha nadal pozostaje w gestii Skarbu Państwa i w tym przypadku właściciel może skutecznie domagać się usunięcia niezgodności pomiędzy stanem prawnym wpisanym w księdze wieczystej, a rzeczywistym stanem prawnym. W 1999r. dokonano podziału działki nr (...) o powierzchni 1,1095 ha na dwie działki - nr (...) o powierzchni 95 a 45 m⁽²⁾ i nr (...) o powierzchni 15 a 50 m⁽²⁾. Następnie działkę nr (...) odłączono z księgi wieczystej nr (...) i przeniesiono do księgi wieczystej nr (...). W obu przypadkach jako właściciel wpisany jest Skarb Państwa, przy czym dla działki nr (...), dla której prowadzona jest księga wieczysta nr (...) Skarb Państwa reprezentuje Ministerstwo Obrony Narodowej, natomiast dla działki nr (...), dla której prowadzona jest księga wieczysta nr (...) Skarb Państwa reprezentuje Wojskowa Agencja Mieszkaniowa w W..

Sąd Rejonowy w Grójcu ustalił, że Skarb Państwa reprezentuje Minister Obrony Narodowej zastępowany przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa oraz na wniosek powódki wezwał do udziału w sprawie w charakterze pozwanego Wojskową Agencję Mieszkaniową z siedzibą w W. Oddział (...) w L.. Następnie Sąd ten wyłączył do odrębnego rozpoznania roszczenie o ustalenie, że przejęcie na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości opisanej w księdze wieczystej K. (...) o powierzchni 14,9405 ha położonej w G., która postanowieniem Sądu Powiatowego w G. z dnia 15 marca 1956r. została przeniesiona do księgi wieczystej numer (...) nastąpiło bez podstawy prawnej do odrębnego rozpoznania i przekazał ją do rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Radomiu.

Sąd Okręgowy wezwał do udziału w sprawie jako reprezentanta Skarbu Państwa dodatkowo Starostę (...) jako organ podejmujący za Skarb Państwa czynności w postępowaniach sądowych w sprawach o własność lub inne prawa rzeczowe a także dotyczącym roszczeń majątkowych podlegających zaspokojeniu przez Skarb Państwa na podstawie art. 23 ust. 1 pkt 8 i 9 ustawy o gospodarce nieruchomościami.

Wojskowa Agencja Mieszkaniowa Oddział (...) w L. nie uznawała powództwa i wносиła o jego oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych. Obok wyводу dotyczącego przesłanek z art. 2 ust. 1 lit b dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej ponosiła, że powództwo M. H. (...) B. nie zasługiwało na uwzględnienie również z uwagi na brak po jej stronie interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. Co do zasady bowiem właściciel nieruchomości rolnej, przejętej bezpodstawnie przez Skarb Państwa na podstawie przepisów dekretu (...) Komitetu (...) z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, nie będzie miał interesu prawnego w ustaleniu jego prawa własności w drodze powództwa z art. 189 k.p.c., jeżeli będzie mu już przysługiwało roszczenie o wydanie nieruchomości lub o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, dla których to roszczeń prawo własności stanowić będzie przesłanką rozstrzygnięcia, a wyrok ustalający takie prawo stanowiłby jedynie ułatwienie dowodowe. Ponadto utrzymywał, iż powódka nie wskazała w pozwie, iż chciałaby skorzystać z prawa do pierwszeństwa w nabyciu nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 pkt 2 ustawy o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997r., a to z uwagi na treść art. 216a pkt 1 tej ustawy. W jego ocenie w takim bowiem wypadku powódka nie ma interesu prawnego w znaczeniu użytym w art. 189 k.p.c., w dochodzeniu ochrony swoich praw w drodze powództwa o ustalenie. W myśl zgodnych poglądów judykatury strona nie ma interesu prawnego w ustaleniu prawa, jeśli ma być ono tylko przesłanką rozstrzygnięcia dalej idącego żądania, a tak właśnie jest w niniejszej sprawie, że w sytuacji, gdy powód obejmuje żądaniem ustalenia, że Skarb Państwa nie nabył własności nieruchomości, wyłącznie nieruchomości nadal będące własnością Skarbu Państwa, może uzyskać skuteczniejszą ochronę w procesie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Postępowanie to, w odróżnieniu od procesu o ustalenie, może doprowadzić nie tylko do ustalenia, że Skarb Państwa nie nabył własności nieruchomości, ale jednocześnie ujawnić prawo własności powoda, co zapewni mu dalej idącą ochronę.

Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Obrony Narodowej i Starostę (...), a zastępowany przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa wnosił o oddalenie powództwa oraz o zasądzenie od powódki na rzecz Skarbu Państwa - Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego, według norm prawem przepisanych. Prokuratoria Generalna podobnie jak WAM przytaczała argumenty dotyczące przejęcia przez Skarb Państwa nieruchomości położonej w G. o powierzchni 14,9405 ha na podstawie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Przede wszystkim jednak podnosiła, iż powódka żądając ustalenia braku podstaw przejęcia z mocy prawa przedmiotowej nieruchomości nie wykazała interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. Odwołując się do orzecznictwa Sądu Najwyższego wywodziła, że interes prawy stanowi przesłankę merytoryczną powództwa o ustalenie, a w przypadku gdy dojdzie już do naruszenia prawa, w związku z którym powodowi służy roszczenie o świadczenie (danie, czynienie, zaniechanie, znoszenie), wyłączona jest możliwość skutecznego wystąpienia z powództwem o ustalenie, skoro sfera podlegająca ochronie jest w takiej sytuacji szersza, a rozstrzygnięcie o różnicy zdań w stanowiskach stron nabiera charakteru przesłankowego. Powództwo bowiem o ustalenie nie może zmierzać do uzyskania dowodów, które miałyby zostać wykorzystane w innym postępowaniu.

Sąd Okręgowy w Radomiu wyrokiem z dnia 7 maja 2013r. oddalił powództwo i nie obciążył powódki obowiązkiem zwrotu kosztów procesu, opierając swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach i wnioskach:

M. G. z domu F. pochodziła z rodziny niemieckiej, która osiedliła się na terytorium Polski. Do czasu zawarcia związku małżeńskiego z H. G., mieszkała w G.. Potem wyprowadziła się do B.. Około 1904r. zamieszkała w W. i mieszkała tam do śmierci swojego męża H., który był profesorem w gimnazjum. W wydanych w 1925r. małżonkom G. dowodach osobistych wskazano polskie obywatelstwo, wyznanie augsbursko – ewangelickie, posiadaną znajomość języka niemieckiego i rosyjskiego. M. G. i jej mąż H. G. byli współwłaścicielami nieruchomości ziemskiej „K. A. nr(...)” o łącznej powierzchni około 14,9405 ha. W 1932 r. zmarł H. G., pozostawiając żonę M. G. i cztery córki: A. B. (...) G., A. G. (1), J. F. (...) G. i E. K. (...) G.. Nieruchomość ziemska „K. A. nr(...)” w wyniku spadkobrania stała się własnością

M. G. w 1/2 części i czterech córek: A. B. (...) G., A. G. (1), J. F. (...) G. i E. K. (...) G. w 1/8 części każdej z nich. Po śmierci męża M. G. zamieszkała w tym majątku. Razem z nią zamieszkiwały tam również córki A. G. (1) i J. F., która zarządzała gospodarstwem. A. G. (2), matka powódki, wyszła za mąż za K. B.. K. B. był Żydem i został w 1943r. aresztowany i rozstrzelany przez hitlerowców. Po jego śmierci A. B. wraz z dziećmi, przeprowadziła się do matki i do J. F.. M. H. miała wówczas 6 lat. W okresie okupacji w 1942r. A. G. (1), J. F. i jej córki E. F., L. F. z uwagi na swoje niemieckie pochodzenie podpisały volkslistę. Przynależność do narodowości niemieckiej zadeklarowała w tym samym czasie także M. G.. W okresie okupacji w majątku ukrywany był dezerterski z armii niemieckiej L. K.. Rodzina G. i F. utrzymywała poprawne relacje z sąsiadami nie angażując się w życie polityczne. W lutym 1945r. obawiając się represji po wkroczeniu armii polskiej i radzieckiej A. G. (1), J. F. i jej córki E. F., L. F. przeniosły się z G. do W. i schroniły u znajomej. Po wyzwoleniu wojsko wyrzuciło wszystkich z nieruchomości udostępniając pozostałym w gospodarstwie członkom rodziny jeden pokój z kuchnią w G.. Następnie E. K. z mężem oraz A. B. z dziećmi przenieśli się do W.. A. G. (1), J. F. i jej córki E. F., L. F. były poszukiwane jako volksdeutsche i wiosną 1945r. zostały aresztowane. Wszczęto przeciwko nim postępowanie karne w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa z art. 1 § 1 dekretu z dnia 28 czerwca 1946r. o odpowiedzialności karnej za odstępstwo od narodowości w czasie wojny 1939-1945r. W trakcie przesłuchań w charakterze podejrzanego w dniu 24 marca 1945r. A. G. (1) wskazała narodowość niemiecką i zeznała, że przyjęła obywatelstwo niemieckie i korzystała z pełni praw i uprzywilejowań narodu niemieckiego razem ze swoimi siostrami. Okoliczności te potwierdzone zostały także złożonymi w tym samym czasie zeznaniami L. F. oraz J. F.. A. G. (1) i L. F. zostały wyrokiem Sądu Okręgowego w W. z dnia 11 maja 1948r. uznane za winne popełnienia przestępstwa z art. 1 § 1 dekretu z dnia 28 czerwca 1946 r. o odpowiedzialności karnej za odstępstwo od narodowości w czasie wojny 1939-1945r. J. F. i E. F., którym zarzucano także popełnienie w/w czynu, na podstawie tych samych przesłanek, zmarły w trakcie pobytu w obozie pracy. Po zakończeniu II wojny światowej, ówczesne władze uznały, że wymieniona nieruchomość ziemską oznaczona jako (...) przeszła na własność Skarbu Państwa z mocy prawa na podstawie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu PKWN z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. W latach 50- tych ubiegłego wieku M. G., A. G. (1), A. B., i E. K. bezskutecznie starały się odzyskać zabraną nieruchomość. Wniosły do sądu pozew o wydanie nieruchomości, który został odrzucony z uwagi na niedopuszczalność drogi sądowej. Nieruchomość, została podzielona na 48 małych działek, które następnie zostały nabyte przez osoby fizyczne w zamian za świadczone przez te osoby na rzecz Skarbu Państwa ciężar realny w postaci określonej ilości produktów rolnych. Pozostała część nieruchomości, o łącznej powierzchni 1,1095 ha nadal pozostaje w gestii Skarbu Państwa. W 1999r. dokonano podziału działki nr (...) o powierzchni 1,1095 ha na dwie działki - nr (...) o powierzchni 95 a 45 m⁽²⁾ i nr (...) o powierzchni 15 a 50 m⁽²⁾. Następnie działkę nr (...) odłączono z księgi wieczystej nr (...) i przeniesiono do księgi wieczystej nr (...). W obu przypadkach jako właściciel nieruchomości wpisany jest Skarb Państwa, przy czym dla nieruchomości oznaczonej jako działka nr (...), dla której prowadzona jest księga wieczysta nr (...) Skarb Państwa reprezentuje Ministerstwo Obrony Narodowej, natomiast dla nieruchomości oznaczonej jako działka nr (...), dla której prowadzona jest księga wieczysta nr (...) Skarb Państwa reprezentuje Wojskowa Agencja Mieszkaniowa w W.. Sąd ustalił nadto, że M. H.(...) B. razem z P. B. są rodzeństwem i jedynymi dalszymi spadkobiercami po M. G. oraz po jej czterech córkach. Przy czym udział spadkowy P. B. wynosi 3/4, a M. H. 1/4.

W tak ustalonych okolicznościach Sąd Okręgowy zważył, że M. H. (...) B. wniosła o ustalenie nieistnienia przesłanek przejęcia majątku, składającego się z nieruchomości ziemskiej opisanej w księdze wieczystej (...) o powierzchni 14,9405 ha, których współwłaścicielami byli M. G. w 1/2 oraz A. B. (...) G., A. G. (1), J. F. (...) G. i E. K. (...) G. w 1/8 części każdej z nich, na rzecz Skarbu Państwa na podstawie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (tekst jednolity: Dz. U. 1945 r. Nr 3 poz. 13 ze zm.), tj. jako należące do obywatela polskiego narodowości niemieckiej. Wyjaśnił, że przejęcie nieruchomości ziemskich, o których mowa w art. 2 ust. 1 lit. a-e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej następowało z mocy samego dekretu, a wpis w księdze hipotecznej dokonywany był na podstawie stosownego zaświadczenia (§ 12 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, Dz. U. Nr 10, poz. 51 ze zm. oraz art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 8 sierpnia 1946 r. o wpisywaniu w księgach hipotecznych (gruntowych) prawa własności nieruchomości przejętych na cele reformy rolnej, Dz.U. Nr 39, poz. 233 ze zm.), które

nie miało charakteru decyzji administracyjnej (art. 68 i następne rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928r. o postępowaniu administracyjnym, Dz. U. RP Nr 36, poz. 341 ze zm.). Z dołączonych zaś do akt sprawy dokumentów w postaci postanowienia Sądu Rejonowego w Grójcu Oddział Ksiąg Wieczystych z 15 marca 1956r., notatki Prezydium Powiatowej Rady Narodowej Powiatowego Zarządu Rolnictwa w G. z 16 marca 1956r. i pisma Starostwa Powiatu (...) z 10 listopada 1947r. wynika, że Skarb Państwa został ujawniony jako właściciel nieruchomości w oparciu o przepis art. 2 ust. 1 lit. b dekretu o reformie rolnej. Sąd pierwszej instancji przywołał pogląd wyrażony w orzecznictwie Sądu Najwyższego, że jeśli zmiana stanu prawnego (własności) nieruchomości nastąpiła z mocy prawa, wpis do księgi wieczystej ma jedynie charakter deklaratoryjny, zmiana własności następuje z mocy samego prawa i jest ona skuteczna wobec wszystkich, niezależnie od treści wpisu w dziale drugim księgi wieczystej. Dotyczy to w szczególności przejścia własności nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa na mocy ustaw nacjonalizacyjnych, które następowało z mocy samego prawa bez względu na treść wpisu w dziale drugim księgi wieczystej oraz treść domniemania z art. 3 ustawy o księgach wieczystych i hipotece i może być podniesione w każdej sprawie. Oznacza to, że rzeczywisty stan prawny, ukształtowany przepisami dekretu PKWN z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, wynika z mocy tego aktu prawnego, a nie z dokonania wpisu w księdze wieczystej, niezależnie od tego czy ten wpis dokonany został na wadliwej czy niewadliwej podstawie. W jego ocenie słusznie zatem pozwani wskazywali, że podnoszony zarzut nie podlegania przedmiotowej nieruchomości ziemskiej pod art. 2 ust. 1 lit b dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej, nie niweczy skuteczności przejęcia tejże nieruchomości przez Skarb Państwa na mocy innych jego postanowień. Następnie Sąd Okręgowy poczynił szerszy wywód sprowadzający się do konkluzji, że zgłoszenie przez M. G., A. G. (1) , J. F. i jej córki w 1942 r. przynależności do narodowości niemieckiej uprawniało do przejęcia nieruchomości będących ich własnością na cele reformy rolnej. Zgodnie bowiem z art. 2 ust. 1 lit. b dekretu z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, przejęciu na własność Skarbu Państwa z przeznaczeniem na cele reformy rolnej podlegały między innymi nieruchomości ziemskie będące własnością obywateli polskich narodowości niemieckiej bez rozróżnienia czy stanowiły ich własność czy współwłasność, do jakich po wojnie zaliczone zostały poprzedniczki prawne powódki. Skoro poczynione ustalenia pozwały w ocenie Sądu Okręgowego na przyjęcie, że przedmiotowa nieruchomość stała się z mocy prawa własnością Skarbu Państwa na podstawie art. 2 ust. 1 lit. b dekretu z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej tj. jako należąca do obywateli polskich narodowości niemieckiej to powództwo należało oddalić także z tej przyczyny.

Jednocześnie Sąd ten za trafne uznał także zarzuty pozwanych co do braku wykazania przez powódkę interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieistnienia przesłanek do przejścia z mocy prawa własności nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa. Wyjaśnił zarazem, że powyższych ustaleń i rozważań dokonał, ponieważ w orzecznictwie wyrażone zostały na tle podobnych stanów faktycznych także odmienne poglądy. Sąd Okręgowy natomiast nie podzielił poglądu, że wyrok ustalający wydany na podstawie art. 189 k.p.c. może stanowić prejudykat otwierający drogę do dochodzenia dalszych roszczeń w tym również naprawczych, gdzie tożsame ustalenia stanowiłyby przesłankę rozstrzygnięcia. Stanowisko to uznał za sprzeczne z ugruntowanym w literaturze i orzecznictwie podglądem o konieczności wykazania interesu prawnego przez powoda opierającego powództwo na art. 189 k.p.c., którego obowiązkiem jest oznaczenie na czym konkretnie polega jego interes prawny. Powódka w tym sporze wskazała, że w przyszłości zamierza wystąpić z roszczeniami odszkodowawczymi przeciwko Skarbowi Państwa. Uzyskanie jednak przez powoda orzeczenia o ustaleniu nieistnienia przejścia prawa własności jego nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa z mocy przepisów dekretu z 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej nie jest konieczne dla dochodzenia roszczeń odszkodowawczych lub o wydanie nieruchomości czy dla wystąpienia z powództwem o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Sąd podkreślił, że część przedmiotowej nieruchomości została przekazana rolnikom, którzy otrzymali akty nadania. Powódka objęła swym żądaniem także nieruchomości nadal będące własnością Skarbu Państwa, może więc uzyskać w tym zakresie skuteczniejszą ochronę w procesie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, który został przez nią wytoczony. Postępowanie to, w odróżnieniu od procesu o ustalenie, może doprowadzić nie tylko do ustalenia, że Skarb Państwa nie nabył własności nieruchomości, ale jednocześnie ujawnić prawo własności powódki, co zapewni jej dalej idącą ochronę. Z kolei według Sądu Okręgowego żądanie ustalenia prawa pierwszeństwa w nabyciu nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 pkt 2 ustawy z 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603) opiera się na założeniu, że powódka nie jest jej właścicielką. Powódka nie starała się wykazać na jakiej podstawie mogłaby

skorzystać z tego prawa. Natomiast występujące w orzecznictwie poglądy aprobujące możliwość ustalania przez Sąd abstrakcyjnego i nie wskazanego przez samą stronę interesu prawnego Sąd pierwszej instancji uznał za zdecydowanie nieprzekonywujące. Argumentował nadto, że jeżeli nawet powódka mogłaby zostać narażona na szczególne trudności dowodowe żądając wydania nieruchomości przejętej na cele reformy rolnej to w orzecznictwie sądów utrwalił się pogląd, że stosunki prawne ukształtowane i ustabilizowane przez dziesiątki lat jako wynik przeprowadzonej reformy rolnej stanowią ważny składnik bytu ekonomicznego i społecznego narodu oraz wartość konstytucyjną podlegającą ochronie także poprzez zgłoszenie przez pozwanego odpowiednich zarzutów nie mających znaczenia w procesie o ustalenie. W rezultacie więc także z powodu braku interesu prawnego M. H. (...)B. jej powództwo podlegało oddaleniu.

Jako podstawę rozstrzygnięcia o kosztach procesu Sąd powołał art. 102 k.p.c. z uwagi na sytuację bytową powódki, której obciążenie kosztami zastępstwa procesowego pozwanych pozbawiłoby prawie w całości rocznej emerytury stanowiącej jej jedyne źródło dochodu, a sprawa dotyczyła jej majątku odrębnego (k-275-283).

Wyrok ten zaskarżyła apelacją powódka, zaś pozwany Skarb Państwa wniósł zażalenie na zawarte w nim rozstrzygnięcie o kosztach procesu.

Powódka, zaskarżając wyrok w całości, zarzuciła naruszenie następujących przepisów prawa materialnego i procesowego:

1) art. 2 ust. 1 lit. b dekretu PKWN z dnia 6 września 1944r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, art. 8 ust. 2 w związku z art. 21 ust. 1 i 2 oraz art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r., a także art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – poprzez błędne uznanie, że przepis art. 2 ust. 1 lit. b dekretu o reformie rolnej daje podstawę do przejęcia na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości ziemskiej także w przypadku, gdy nieruchomość stanowi współwłasność obywateli polskich narodowości niemieckiej i obywateli polskich narodowości polskiej; interpretacja ta w konsekwencji prowadzi do sprzecznego z konstytucyjną zasadą ochrony prawa własności i dopuszczalności wywłaszczenia tylko za słusznym odszkodowaniem zastosowania sankcji przepadku mienia w stosunku do praw własności współwłaścicieli nieruchomości będących obywatelami polskimi narodowości polskiej, a więc kategorii osób nie wymienionej w dekrete o reformie rolnej; uchybienie to wynika z dokonania przez Sąd pierwszej instancji, niedopuszczalnej z punktu widzenia norm konstytucyjnych i norm prawa międzynarodowego, interpretacji rozszerzającej przepisów wywłaszczeniowych zawartych w dekrete o reformie rolnej, które to przepisy z uwagi na wyjątkowy charakter instytucji wywłaszczenia powinny być interpretowane ściśle; nadto Sąd błędnie nie uwzględnił, iż ustawodawca rozróżnił w dekrete o reformie rolnej pojęcia „własność” i „współwłasność” (art. 2 ust. 1 lit. e) co dodatkowo wskazuje, że użycie wyłącznie pojęcia „własność” w przypadku nieruchomości ziemskich należących do obywateli polskich narodowości niemieckiej (art. 2 ust. 1 lit. b), wyklucza dopuszczalność przepadku nieruchomości, w sytuacji gdy nieruchomość ziemską stanowiła tylko w części własność (współwłasność) osób wymienionych w tym przepisie;

2) art. 189 k.p.c. i art. 233 § 1 k.p.c. polegające na zupełnym pominięciu w rozważaniach na temat interesu prawnego powoda, znajdującego się w aktach sprawy i zaliczonego w poczet materiału dowodowego, postanowienia Sądu Rejonowego w Grójcu z 20 lipca 2012r., wydanego w sprawie I C 247/11, z którego wynika, że toczące się przed tym Sądem postępowanie w sprawie o uzgodnienie treści ksiąg wieczystych z rzeczywistym stanem prawnym zostało zawieszono do czasu ustalenia przez Sąd Okręgowy w Radomiu czy przejęcie nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa nastąpiło zgodnie z prawem;

3) art. 2 ust. 1 lit. b dekretu o reformie rolnej przez błędną wykładnię pojęcia „narodowość niemiecka” polegającą na uznaniu przez Sąd, że sam fakt zgłoszenia w czasie wojny przynależności do narodowości niemieckiej jest wystarczający do przypisania tej osobie narodowości niemieckiej, bez względu na okoliczności i przyczyn złożenia takiej deklaracji oraz stosunek tej osoby do Polaków i jej postawy wobec okupanta;

4) art. 233 § 1 k.p.c., art. 328 § 2 k.p.c., art. 11 k.p.c. i art. 244 § 1 k.p.c. przez pominięcie przez Sąd pierwszej instancji przy ustalaniu narodowości A. G. (1) i nie ustosunkowanie się do treści prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w

W.z dnia 11 maja 1948 r., sygn. akt (...) (k. 151 tych akt), z którego wynika wprost, że A. G. (1) była obywatelem polskim, narodowości polskiej;

5) art. 233 § 1 k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c. oraz art. 42 ust. 3 Konstytucji poprzez ustalenie, że M. G. zadeklarowała przynależność do narodowości niemieckiej, przy braku na tę okoliczność jednoznacznych dowodów, a w szczególności nie uwzględnienie faktu, że osoba ta nie została objęta aktem oskarżenia w sprawie sygn. akt (...) Sądu Okręgowego w W., a także brak jest wyroku skazującego tę osobę za przestępstwo odstępstwa od narodowości polskiej.

Wskazując na powyższe powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku w całości poprzez ustalenie, że przejęcie na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości opisanej w księdze wieczystej (...) o powierzchni 14 ha 94a 5 m², położonej w G., która postanowieniem Sądu Powiatowego w G. z dnia 15 marca 1956r., Dz. KW Nr (...), została przeniesiona do księgi wieczystej nr KW (...), nastąpiło bez podstawy prawnej; ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Radomiu (k-307-322).

Skarb Państwa w zażaleniu zarzucił zaskarżonemu postanowieniu naruszenie art. 102 k.p.c. wnosząc o jego zmianę poprzez zasądzenie od powódki na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych (k-292-294).

Pozwani w odpowiedziach na apelację wnosili o jej oddalenie oraz zasądzenie od powódki na rzecz każdego z nich kosztów zastępstwa procesowego za instancję odwoławczą według norm prawem przepisanych (k-350-358, 363-369).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja i zażalenie nie są uzasadnione i w związku z tym podlegają oddaleniu.

Spośród pięciu zarzutów zawartych w apelacji tylko jeden ujęty wyżej w punkcie 2 dotyczy podstawowej dla tego sporu kwestii istnienia interesu prawnego powódki w dochodzonym żądaniu ustalenia.

Nie wymaga szerszego komentarza, że powództwo o ustalenie prawa lub stosunku prawnego może być uwzględnione tylko wtedy gdy powód wykaże dwie przesłanki wymagane art. 189 k.p.c. - po pierwsze, że ma interes prawny w ustaleniu i po drugie udowodni prawdziwość swojego twierdzenia o tym, że dany stosunek lub prawo rzeczywiście istnieje lub nie przy żądaniu negatywnego ustalenia. Pierwsza z nich warunkuje określony skutek tego powództwa, decydując o dopuszczalności badania i ustalania prawdziwości twierdzeń powoda, a wykazanie istnienia drugiej ma znaczenie dla oceny merytorycznej zasadności powództwa. Przy czym omawiany przepis, pomimo zamieszczenia go w Kodeksie postępowania cywilnego, ma charakter materialnoprawny, gdyż stanowi podstawę dochodzenia roszczeń (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2012 r., V CSK 149/11, LEX nr 1250574 i z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 898/00, LEX nr 52613 oraz uchwałę tego Sądu z dnia 19 listopada 1996r., III CZP 115/96, OSNC 1997 r., nr 4, poz. 35).

Sąd Okręgowy pomimo stanowczo wyrażonego stanowiska o braku interesu prawnego powódki, zbadał jednak szczegółowo również i drugą przesłankę, a w związku z merytorycznym wynikiem tego badania w apelacji sformułowane zostały wszystkie pozostałe zarzuty (ujęte w punktach 1,3-5). O ile jednak Sąd pierwszej instancji uczynił to niejako z ostrożności tłumacząc się niejednołitością orzecznictwa w tym zakresie, o tyle Sąd odwoławczy mając już konkretnie sformułowane zarzuty apelacji musi respektować wyprzedzając, w stosunku do przesłanki zasadności powództwa, charakter przesłanki interesu prawnego. Podzielenie zatem oceny Sądu Okręgowego, że powódka nie wykazała interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. do wytoczenia powództwa o ustalenie, że przejęcie na rzecz Skarbu Państwa przedmiotowej nieruchomości nastąpiło bez podstawy prawnej stanowi samodzielną i wystarczającą podstawę do oddalenia apelacji. Tym samym niekonsekwentne, a przede wszystkim niedopuszczalne (także ze względu na możliwość czynienia odmiennych ustaleń w dalej idących sporach) byłoby rozważanie przez Sąd Apelacyjny merytorycznych zarzutów skarżącej zmierzających do badania czy prawidłowo Sąd Okręgowy ustalił, że na dzień 13 września 1944r. zachodziły przesłanki z art. 2 ust. 1 lit. b dekretu o reformie rolnej do przejścia na Skarb Państwa własności przedmiotowej nieruchomości. Na ten aspekt procedowania w postępowaniu drugoinstancyjnym

zwrócił w szczególności uwagę Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 20 października 2011 r., IV CSK 13/11 (LEX nr 1111005).

Podsumowując zatem, Sąd Apelacyjny podziela w całości pogląd Sądu Okręgowego wraz z towarzyszącą mu argumentacją odwołującą się do właściwego orzecznictwa, a podnoszoną także konsekwentnie w realiach tego sporu przez pozwanych, o braku interesu prawnego powódki w rozumieniu art. 189 k.p.c. Zbyteczne jest w związku z tym jej powielanie zwłaszcza, że została powyżej dość wiernie przytoczona, a ponadto bezprzedmiotowe jest wypowiedzanie się o zasadności pozostałych niedotyczących naruszenia art. 189 k.p.c. zarzutów apelacji.

Wbrew stanowisku skarżącej Sąd Okręgowy nie naruszył art. 233 § 1 k.p.c. ze skutkami mogącymi mieć jakikolwiek wpływ na treść zwalczanego wyroku przez to, że nie wypowiedział się na temat znaczenia prawnego rzeczywiście znajdującego się w aktach sprawy dokumentu w postaci postanowienia Sądu Rejonowego w Grójcu z dnia 20 lipca 2012r. wydanego w sprawie I C 247/11 (k-146-147). Sąd ten bowiem wypowiedział się w szerszym aspekcie wpływu wszczętego w tamtej sprawie procesu o uzgodnienie treści ksiąg wieczystych (...) z rzeczywistym stanem prawnym prowadzonych dla nieruchomości pochodzących z macierzystej nieruchomości ziemskiej (...) Nr (...) jako dającego powódce dalej idącą ochronę a przez to prowadzącą do wniosku o braku interesu prawnego w żądaniu ustalenia dotyczącego nieruchomości objętych tymi księgami. W procesie toczącym się trybie art. 10 ust 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece mogą być badane wszystkie fakty mające znaczenie dla określenia stanu prawnego nieruchomości i jego zwieszenie było wadliwe. Pełnomocnik powódki (reprezentujący ją w obu tych procesach) postanowienia tego jednak nie zaskarżył, a powoływanie się na potrzeby apelacji, że zakończenie niniejszego sporu jest niezbędne do złożenia w tamtej sprawie wniosku o podjęcie postępowania jest argumentem chybnym. Abstrahując już od tego, że z momentem wydania przez Sąd Apelacyjny wyroku w niniejszej sprawie, niezależnie od tego czy byłyby on korzystny dla powódki czy też nie, nie ma żadnych przeszkód do podjęcia i kontynuowania postępowania w sprawie I C 247/11 zawisłej wcześniej przez Sąd Rejonowy w Grójcu. To, że Skarb Państwa nadal ujawniony jest w tych księgach jako właściciel nie uzasadnia mnożenia procesów po to tylko by drogą procesu o ustalenie uzyskać wyrok ustalający zastępujący postępowanie dowodowe w procesie o uzgodnienie. Sąd Apelacyjny utożsamia się zdecydowanie z tą dominującą linią orzecniczą (przykładowo ostatnio prezentowaną w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2013r., III CSK 254/12, LEX nr 1353202), która postrzega proces cywilny jako oparty na założeniu, że realizacja praw na drodze sądowej powinna być celowa i możliwie prosta a w związku z tym udzielana bez mnożenia postępowań. „Założenie to - jak wskazał Sąd Najwyższy w powoływanym orzeczeniu – realizuje wymaganie wykazania interesu prawnego w wypadku żądania ustalenia istnienia (nieistnienia) stosunku prawnego lub prawa i przyjęcie zasady, że możliwość uzyskania skuteczniejszej ochrony w drodze innego powództwa podważa interes prawny w żądaniu ustalenia. Przykładowo w innym wyroku z dnia 15 marca 2002 r., II CKN 919/99, (LEX nr 54376) Sąd Najwyższy argumentował: „Skuteczne powołanie się na interes prawny wymaga wykazania, że oczekiwane rozstrzygnięcie wywoła takie skutki w stosunkach między stronami, w następstwie których ich sytuacja prawna zostanie określona jednoznacznie i tym samym wyeliminowane zostanie, wynikające z błędnego przekonania co do przysługiwania powodowi określonych uprawnień, ryzyko naruszenia w przyszłości jego praw. W przypadku gdy dojdzie już do naruszenia prawa, w związku z którym powodowi służy roszczenie o świadczenie (danie, czynienie, zaniechanie, znoszenie), wyłączona jest możliwość skutecznego wystąpienia z powództwem o ustalenie, skoro sfera podlegająca ochronie jest w takiej sytuacji szersza, a rozstrzygnięcie o różnicy zdań w stanowiskach stron nabiera charakteru przesłankowego” (por. też wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 kwietnia 1965r. II CR 266/64, OSP 1966/7/166, z dnia 9 maja 2000r., IV CKN 686/00, LEX nr 602301, z dnia 18 czerwca 2009r., II CSK 33/09, OSNC-ZD 2010/2/47, także LEX nr 515730, z dnia 7 kwietnia 2010 r. II PK 342/09, OSNP 2011/19-20/247 i z dnia 9 lutego 2012r., III CSK 181/11, OSNC 2012/7-8/101).

Jeśli chodzi o pozostałą część nieruchomości, których proces wszczęty w trybie art. 10 ust 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece nie dotyczy, apelacja nie dostarcza żadnego przekonywującego i podważającego w tym względzie zapatrywanie Sądu Okręgowego argumentu. Przypomnienia bowiem jeszcze wymaga, że przesłanka materialnoprawna w postaci interesu prawnego podlega ocenie według stanu sprawy w chwili orzekania (art. 316 § 1 k.p.c.), co sądy obu instancji badają z urzędu, a więc nawet przy braku aktywności strony powodowej. W

tym jednak sporze pozwani od początku zarzucali powódce niewykazanie interesu prawnego przytaczając szereg argumentów na rzecz takiego stanowiska. Ponadto, istnienie interesu prawnego należy oceniać in concreto na tle określonych ustaleń faktycznych. Niesporne jest to, że powódka jest spadkobierczynią przedwojennych właścicieli przedmiotowej nieruchomości. Fakt ten jednak oraz pozaksięgowe przejście własności, jakkolwiek kwestionowane przez powódkę jako spadkobierczynię a przez to mogące rodzić niepewność co do prawidłowości tego przejścia, same przez się nie uzasadniają jeszcze po jej stronie interesu prawnego bez konkretnego a nie abstrakcyjnego wskazania na czym ten interes miałby polegać. Ostatecznie w apelacji wskazuje się tylko na to, że korzystny wyrok ustalający mógłby powódce posłużyć do dochodzenia roszczeń naprawczych w stosunku do tej części nieruchomości, która została rozdysponowana na rzecz osób trzecich i w związku z tym nastąpiły nieodwracalne skutki prawne, jak też może być wykorzystany do zbycia praw do tych roszczeń. W uzasadnieniu tego stanowiska skarżąca wspiera się orzecznictwem, w szczególności cytuje fragment postanowienia Kolegium Kompetencyjnego przy Sądzie Najwyższym z dnia 6 listopada 1997 r. III KKO 7/97, (OSNAP 1998, nr 18, poz. 554). Rzeczą jednak Kolegium Kompetencyjnego było rozstrzygnięcie czy właściwa jest administracyjna czy sądowa droga ochrony prawnej zaś to, że jednocześnie co do zasady wskazano na interes prawny spadkobiercy w podważaniu w trybie art. 189 k.p.c. słuszności przejęcia nieruchomości na cele reformy rolnej nie oznacza zdaniem Sądu Apelacyjnego, że sąd orzekający w konkretnym już sporze może dojść do wniosku, że taki interes nie występuje.

Skoro jak przyznaje sama apelująca co do omawianej części nieruchomości wchodzi w grę jedynie roszczenia majątkowe (jak to określa ogólnie „naprawcze”) związane z bezprawnym według niej przejęciem na własność Państwa majątku jej dziadków na podstawie przepisów Dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej to prawidłowe jest stanowisko Sądu Okręgowego, że w takim wypadku wyrok ustalający nie jest potrzebny.

Jeżeli powódka rzeczywiście uważa, że w miejsce utraconej bezprawnie i nieodwracalnie części przedmiotowej nieruchomości należy jej się stosowna rekompensata finansowa to oznacza wprost przekonanie o istnieniu powództwa o świadczenie, co automatycznie wyklucza istnienie interesu prawnego w samym tylko ustaleniu. Może zatem taki proces wytoczyć i w jego ramach prawidłowość tego przejęcia będzie podlegała badaniu jako przesłanka wyroku zasądzającego. Jeśli realnie uda się powódce uzyskać wyrok zasądzający takie świadczenie może ono być na ogólnych zasadach przedmiotem obrotu, w przeciwieństwie do przedmiotu wyroku ustalającego o żądanej treści, który jeszcze roszczenia mogącego rzeczywiście być przedmiotem obrotu by nie stwierdzał.

Reasumując, w sytuacji gdy Sąd Okręgowy prawidłowo ocenił brak po stronie powódki interesu prawnego w odrębnym żądaniu przedmiotowego ustalenia - nie naruszył art. 189 k.p.c. i mógł z tej przyczyny oddalić powództwo a limine bez jego merytorycznego badania. W konsekwencji apelacja powódki jako bezzasadnie podważająca to stanowisko podlega oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c. bez możliwości badania pozostałych jej zarzutów.

Sądu odwoławczy podzielił w całości argumentację Sądu pierwszej instancji, która legła u podstaw zastosowania wobec powódki dyspozycji art. 102 k.p.c. i dlatego oddalił zażalenie pozwanego Skarbu Państwa na rozstrzygnięcie o kosztach zawarte w zwalczanym wyroku.

O ile jednak w postępowaniu pierwszoinstancyjnym powódka mogła jeszcze pozostawać w subiektywnym przekonaniu o słuszności jej twierdzeń co do potrzeby uzyskania wyroku ustalającego, o tyle po czytelnym wyjaśnieniu przez Sąd Okręgowy zasadniczej przyczyny oddalenia powództwa, decydując się na uruchomienie postępowania apelacyjnego musi się liczyć z obowiązkiem ponoszenia jego kosztów w razie niekorzystnego dla niej rozstrzygnięcia. Mając zatem na uwadze wynik sprawy w instancji odwoławczej powódka została obciążona kosztami zastępstwa procesowego na rzecz każdego z pozwanych co ma uzasadnienie w przepisach art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w związku z art. 99 k.p.c. oraz § 12 ust 1 pkt 2 w związku z § 6 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 poz. 490), a także art. 11 ust. 3 ustawy z 8 lipca 2005r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (tekst jednolity Dz.U. z 2013r., poz. 1150).

O obciążeniu Skarbu Państwa nieuiszczoną przez powódkę opłatą od apelacji Sąd odwoławczy orzekł na podstawie art. 113 ust 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 z późn. zm.).